

Beeldgesprekken

Werken met foto's om tot een gesprek te komen.

*“Een seconde
Waar in het nou eens niet aan je voorbij gaat
Je weggeblazen stomverbijsterd van jezelf versted staat
En ineens is het goed
Dit is dat vluchtig moment
Dat ik voor een keer besef
Wat ik heb, wat het is
En dat er niets is dat ik mis.”*

(De poema's, 2015, 0:43-1:15)

Hoe is een gesprek naar aanleiding van een foto uit een door een student gegeven les in te zetten om te helpen bij de bewustwording met betrekking tot kennis en vaardigheden van dramaonderwijs in het primair onderwijs? Een foto geeft een herinnering weer. Foto's zijn volgens Latz (2017) niet de data die te gebruiken zijn voor een onderzoek, bijvoorbeeld als we het hebben over het handelen van de student. De foto's kunnen wel aanleiding zijn om een gesprek te ontlocken. Het gesprek over de foto is daarmee onderdeel van de interventie. Bouwhuis (2020) vult daarbij aan dat door succesvolle veranderingen te laten benoemen, en de kwaliteiten en vaardigheden die toegepast zijn te benoemen, de gereedschapskist voor de toekomst wordt gevuld.

Foto's gebruiken als middel om (actie-)onderzoek te plegen naar het eigen handelen of competentiebewustzijn is onder andere te verdedigen vanuit de gebruikswijze van foto's binnen de methodiek van photovoice (Latz, 2017). Photovoice is een niet aan een discipline gebonden participatieve actie-onderzoeksmethodiek. Hierbij reageren de deelnemers op foto's en krijgen zo inzicht hun persoonlijkheid, motivatie en attitudes die voorheen buiten hun bewustzijn lagen (Wilderink, z.d.) vult hierbij aan dat photovoice een methode is die: (a) focust zich op een specifiek vraagstuk; (b) heeft als doel om blijvende verandering te brengen in de levens van de deelnemers; (c) stelt deelnemers in staat anderen te informeren en; (d) stelt de deelnemers in staat actief betrokken te zijn bij besluiten en acties die hun eigen leven en de gemeenschap beïnvloeden.

Anders in de toegepaste interventie ten opzichte van photovoice is dat de deelnemers (studenten) in principe niet reageren op elkaars foto's, of zelf foto's maken. De studenten reageren op een foto gemaakt door de praktijkbegeleider uit hun lespraktijk waarin ze dramaonderwijs aanboden. De student reageert en reflecteert op dit lesmoment aan de hand van gerichte vragen van de praktijkbegeleider. Deze vragen focussen zich rondom het ((vak)didactisch) handelen in de dramas. Daarnaast bieden de vragen de studenten de kans anderen (de opleidingsschool, zichzelf en de praktijkbegeleider) te informeren over hun handelen en biedt dit proces allicht de mogelijkheid om verandering te brengen. De praktijkbegeleider is dus, omwille van het praktijkleren, ook degene die in eerste instantie de fase van het narratief (het gesprek) zal begeleiden. De interventie probeert dus de student te raken via de praktijkbegeleider.

Kallenberg & Onstenk (2011) geven aan dat actieonderzoek zich richt op het verbeteren van handelen en probleemgericht is. In actieonderzoek worden mogelijkheden, nieuwe perspectieven en het uittesten daarvan in de praktijk gebracht. Het is voor een leraar niet voldoende dat hij over kennis en expertise beschikt. Hij moet over meer vaardigheden beschikken. Vaardigheden die hij moet uitproberen. De leerkracht moet onderzoeken wat werkt en niet werkt. De interventie draagt mogelijk bij aan dit bewustwordingsproces. Door gericht te kijken naar opnames vergroot je het zelfbewustzijn en worden gedragspatronen herkend en kwaliteiten ontdekt (Bouwhuis, 2020). De

interventie doet hiermee wel een aanzet op een mogelijke transformatieve praktijk, maar maakt deze nog niet zichtbaar.

Beeld en bewustwording

“Beeldbegeleiding is een effectieve vorm van coaching van leraren en leerlingen. Door je bewust te worden van wie je bent als leraar en wat voor effect je gedrag heeft op de leerlingen kun je je verder ontwikkelen.”

(Bouwhuis & Pragt, 2021, par. 1)

Aansluitend bij de eerdergenoemde ontwikkeling van het kritisch bewustwordingsproces en de kritische dialoog laat beeldbegeleiding zien dat een foto een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van de leerkracht. Bij beeldbegeleiding gaat het erom dat door, met de beeldbegeleider, goed te kijken naar een beeld er vanuit vertrouwen vragen worden gesteld ten behoeve van de verdere ontwikkeling (Bouwhuis & Pragt, 2021). Bouwhuis (2020) vult verder aan dat kijken naar beeldmateriaal de leraar bewust maakt van zijn professionele ontwikkeling, de interactie, de didactiek en het klassenmanagement. Zo kan vanuit het beeld worden onderzocht op welke wijze het contact met de leerlingen pedagogisch en didactisch wordt bevorderd. Zowel het handelen, denken, voelen als de intenties van de leerkracht kunnen door middel van het beeld worden onderzocht.

De foto's als medium helpen het geheugen en vormen een kritische blik voor het geheugen (Latz, 2017). Door een foto uit de praktijk van de student met de praktijkbegeleider te laten bespreken krijgt de praktijkbegeleider de rol van een beeldbegeleider. Het is van belang dat de praktijkbegeleider het competentiegevoel dat de student door middel van beeld kan ontwikkelen door zijn goede gevoel te bevestigen wanneer dit zichtbaar of hoorbaar is. Het is dus zaak de praktijkbegeleider mee te geven niet meteen de aandachtspunten uit te lichten (Bouwhuis & Klabbers, 2014). Daarmee is een beeld als aanleiding tot een gesprek een methodiek om het competentiebewustzijn te ontwikkelen.

Centraal in het begeleiden van de beelden staat het volgende: het krachtgericht werken in stappen (hoe te werken aan de kwaliteit); het ui-model in de beeldbegeleiding (waar komt het gedrag vandaan); het reflectiemodel (wat is het effect van de interactie); de lift (hoe komt er beweging); en *préséance* (het hier en nu). De beeldbegeleider helpt de leerkracht bij het verkrijgen van zelfvertrouwen door in het beeld de leerkracht te richten op de kernkwaliteiten (Bouwhuis & Pragt, 2021).

Beelden bespreken vanuit VTS

“Hoewel zelfevaluatie voor sommige mensen vanzelf komt, moeten de meesten van ons leren hoe we op een opbouwende manier zelfkritisch kunnen zijn.”

(Yenawine, 2021)

VTS staat voor visual thinking strategies. In de VTS methodiek wordt door deelnemers van ongeveer gelijk niveau naar afbeeldingen gekeken en hen in een begeleidt proces de vragen gesteld: Wat gebeurt er in deze afbeelding? Waaraan zie je dat? En wat kun je nog meer ontdekken? (Yenawine, 2021). De tweede vraag (waaraan zie je dat?) doet een beroep op het valideren van de observatie bij de deelnemer. Die insteek is interessant voor het onderzoek.

Beeld als herinnering

“Het werk van het denken is dan niet het abstraheren, maar het ontknopen, knopen en verknopen.”

(Rancière, 2007, p. 28)

Door een foto als herinnering in het midden tussen de praktijkbegeleider en student te plaatsen is er sprake van een stimulated recall. Binnen de stimulated recall methodiek komen dilemma's, overtuigingen, besluiten en doelen aan het licht. Hierdoor kan er worden begrepen wat een leerkracht doet en waarom (Schopman, 2020). Toivanen et al. (2012) vullen daarop aan dat stimulated recall methodes processen zichtbaar kunnen maken en bruikbaar kunnen zijn om de beslissingen van de leerkracht in het klaslokaal te onderzoeken. Het gaat mogelijk ook niet zozeer om de kwaliteit van de foto's, maar om welke herinnering ze met de vragen weten op te roepen, zoals ook Gert Mallegrom (persoonlijke communicatie, 29 september 2021), studieleider pabo Inholland Den Haag, opmerkte. De vraag is in hoeverre nagedacht moet worden over de criteria die aan een foto gesteld worden, zodat die de herinnering kunnen bewerkstelligen die een relatie kent met het dramaonderwijs in het primair onderwijs en de te verwerven competenties (Danielle Wuisman, persoonlijke communicatie, 29 september 2021). De criteria volgen, wanneer nodig, uit het praktijkonderzoek.

Over beelden zijn altijd mooie gesprekken te voeren (Marijke Bouwhuis, persoonlijke communicatie, 7 oktober 2021). Bouwhuis (2020) vult aan dat er wel kan worden gesteld dat de beelden technisch niet perfect hoeven te zijn. Het doel is de interactie in beeld te brengen. Deze interactie kan eventueel ook worden bevraagd rondom het moment op de foto, door vragen te stellen als 'hoe heb je de leerlingen daar gekregen?' (Marijke Bouwhuis, persoonlijke communicatie, 7 oktober 2021). Vanuit deze gesprekken en de theorie kan worden verwacht dat over meerdere type foto's een gesprek kan worden gevoerd. Toch noemt Bouwhuis wel dat er oog dient te zijn voor mooie momenten waarin de kwaliteiten zichtbaar worden en dient de maker van de beelden niet te worden verleid om wanorde in beeld te brengen.

De foto kan een aanleiding zijn om de didactiek, het bewuste handelen en de verbinding met de theorie te bespreken. Bouwhuis (2020) geeft daarbij wel aan de wanneer de (specifieke) didactische of theoretische kennis vooraf onvoldoende is deze voorafgaand aan de les op orde dient te worden gebracht. Volgens Bouwhuis is er meer tijd voor afstemming met de leerlingen wanneer de les didactisch goed in elkaar steekt.

Beeldgesprekken kunnen leiden tot verandering

“The basic idea underlying the method of stimulated recall is that the subject may be enabled to relive an original situation with vividness and accuracy if he is presented with a large number of the cues of stimuli which occurred during the original situation.”

(Bloom, 1953, geciteerd in Gazdag et al., 2019, p. 61)

Reflectie is een dialoog tussen een probleem en degene die het probleem ervaart. Reflectie kan hiermee dienen als bron voor informatie of bijvoorbeeld als toekomstige richtlijn (Gazdag et al., 2019). Het gesprek naar aanleiding van een stimulus helpt te begrijpen welke signalen belangrijk zijn voor de deelnemers om op te reageren en met welke signalen ze invloed willen uitoefenen op de

situatie. Daarnaast geeft het inzicht in de mogelijke variëteit aan opties die een deelnemer heeft om vanuit te handelen (Dempsey, 2010). Het idee van een ervaring is dat de gevolgen van de acties worden ervaren en als gevolg daarvan er veranderingen plaatsvinden. Je hoeft daarmee niet altijd informatie over 'de wereld' waarin je je handelt te hebben alvorens kunt handelen. Door te handelen leren we om vervolgens de gevolgen van het handelen te ondergaan. Door de tussenkomst van denken of reflectie ontstaat het handelen blinde trial en error concepten (Biesta, 2012). Om een gevarieerd handelingsrepertoire op te bouwen is het van belang dat de student diverse ervaringen opdoet en het werkplekleren kan verbinden met de theorie. Door systematisch praktijkkennis te verwerven kan de student een relatie leggen tussen de theorie en praktijk. Zo expliciteert de student de verworven kennis en vaardigheden, toetst deze aan anderen, aan theorie en aan andere contexten (Onstenk, 2016). De alternatieven voor het handelen die door de student benoemd worden in het gesprek zijn er vooral voor de student. De begeleider helpt om de student te expliciteren. Door de relatie te leggen tussen de student en de leerlingen wordt duidelijk hoe het één het ander beïnvloedde. De vragen van de praktijkbegeleider helpen de situatie te concretiseren en zo wordt de kans dat er iets geleerd wordt groter. Het herinterpreteren van ervaringen komt daarmee tot een hoger niveau van beroepsbeoefening (Korthagen et al., 2002).

Kritieken

Kritische noot: wijze van vastleggen

Doordat de foto's niet met elkaar vergeleken gaan worden dit onderzoek kan de wijze waarop de foto wordt gemaakt, analoog of digitaal, vrij zijn aan degene (praktijkbegeleider) die de foto maakt. Dit in overeenstemming met Latz (2017).

Kritische noot: de toepassing van beeld als recall

Een beperking binnen stimulated recall is dat door incomplete herinneringen bepaalde handelingen (onbewust) worden goedgepraat of achteraf worden geïnterpreteerd. Mede hierom dient het gesprek zo snel mogelijk na de situatie plaats te vinden (Schopman, 2020). Het is echter onmogelijk om tijdens de les de leerkracht zijn beslissingen en handelingen te laten benoemen, hierdoor zal dat dus op basis van herinnering na afloop moeten gebeuren. Wanneer er een oordeelvrij gesprek wordt gevoerd is de grootste kans op correcte herinneringen in het narratief (Gazdag et al., 2019). Het is dus van belang oog te hebben voor in het feit dat het herinneringen betreft en in hoeverre de gesprekken oordeelvrij zijn.

Kritische noot: combinatie van methoden

Om de validiteit van SRM te vergroten is het belangrijk om de methodiek te combineren met andere methoden (Schopman, 2020). Ook Gazdag et al. (2019) geven aan dat het van belang is bij een stimulated recall method methodes te combineren. Hierom zal in dit onderzoek naast de herinnering en het gesprek vanuit de foto er ook worden gewerkt met een focusgroep, literatuurstudie en interviews met de praktijkbegeleiders.

Kritische noot: generaliseerbare conclusies

Omdat de conclusies persoonsgebonden zijn binnen een context en professie geven Gazdag et al. (2019) aan dat het de vraag is in hoeverre deze conclusies te generaliseren zijn. Ook Dempsey (2010) geeft aan dat de inzichten altijd binnen de context geplaatst dienen te worden en dat de claims naar aanleiding van het onderzoek niet als representatief gelden voor een grote groep, maar terugslaan op de variëteit aan individuele deelnemers, hun achtergrond en context.